

Rothschild Baronlarının İstanbul Ziyaretleri

Sezai Balcı

Giresun Üniversitesi

Giriş

Osmanlı dış borçları, Filistin ve Siyonizm, Türk bankacılık ve finans tarihi konularında yapılacak bir çalışmada Rothschildler'den ve onların Osmanlı Devleti ile olan ilişkilerinden söz etmemek mümkün değildir. Bu bildiride Yahudi kökenli Rothschild Ailesi Baronlarının İstanbul'a yaptıkları ziyaretler ele alınmıştır.

Paul Johnson, *Yahudi Tarihi* adlı eserinde, bildiri konumuzu oluşturan Rothschild Ailesi'ni; *çarpıcı bir sülaleydiler. Birbiriyle bağdaşmayan dört farklı hedefleri vardı. Hızlı ve namuslu bir şekilde muazzam servet sahibi olmak; birçok hükümetin güvenini korumaya devam ederek bu serveti dağıtmak; halkın kıskançlığını uyandırmadan servetlerini harcamak ve kanunen ve ruhen Yahudi olarak kalmak. Hiçbir Yahudi onlar kadar servet sahibi olmadı, ağız tadıyla harcamadı ve o kadar popüler olmadı* şeklinde tanımlamaktadır.¹

• — — — •

1 Paul Johnson, *Yahudi Tarihi*, (Çev. Filiz Orman), Pozitif Yayınları, İstanbul 2000, s. 384.

Rothschildlerin siyasi ve ekonomik hayattaki başarısı 1797’de baba Mayer Amschel’in işlerini takip etmek üzere oğlu Nathan’ı dünyanın en önemli ticaret merkezi olan Manchester’a göndermesiyle başlamıştır. O dönemde, Manchester, pamuklu üretiminde dünyanın en önde gelen merkezi olmuştur. Nathan de Rothschild, pamukluları kendisi üretmiyordu: Küçük üreticilerden satın alarak baskıya gönderiyor, sonra da doğrudan Avrupa’daki alıcılara satıyordu. Nathan’ın direkt satışları üç ay krediliydi: Bu da Londra para piyasasına giriş demekti.

Öte yandan Nathan’ın kardeşi James’in Paris’teki çalışmaları, 1811’den itibaren aile servetinin gelişmesine damgasını vurmuştur. Üçüncü kardeş Salomon, 1816’da Viyana Şubesini, dördüncüsü Karl ise 1821’de Napoli Şubesini kurmuştur. Aile reisinin vefatından sonra oğulların en büyüğü II. Amschel Mayer, Frankfurt Şubesinin başına geçmiştir. O dönemde, orduların ödenekleri için gereken büyük meblağlar, kâğıda ve krediye dayalı uluslararası yeni bir finans sistemi yaratmıştı. Hükümetler de, bunu her türlü amaç için kullanabileceklerini anlamışlardı. Nathan de Rothschild, Londra’nın en üst malî makamı haline gelmişti. Uçarı Latin rejimleriyle fazla iş yapmıyordu; daha ziyade Kutsal İttifak olarak bilinen Avusturya, Rusya ve Prusya gibi sağlam Avrupa otokrasilerini tercih ediyordu. 1822’de onlara muazzam meblağlar ödemiştir. Viyana’da Rothschildler, Habsburglar için tahvil satmışlar, Metternich’e danışmanlık yapmışlar ve ilk Avusturya demiryolunu inşa etmişlerdir. Yine ilk Fransız demiryolu Paris’te Rothschild Kardeşler tarafından inşa edilmiştir. Bunlar aynı zamanda, Bourbonlarla, Orleans ve Bonaparte taraftarlarına da malî destek sağlamışlar, 1810’da Danimarka’ya, 1824-1829 arasında Brezilya’ya, 1830’da İngiltere’ye borç vermişlerdir.² Rothschild Ailesi’nin Osmanlı Devleti ile ilk teması ise 1830’lu yıllarda başlamıştır.

1. Nathaniel de Rothschild 1834’te İstanbul’da

Rothschild Ailesi, Osmanlı Devleti ile iletişime geçmeden önce Galata sarraflarından birçoğuyla temas halindeydi. Rothschild

• — — — •

2 Johnson, *age*, s. 385-386; Arnold Leese, *Gentile Folly: The Rothschilds*, Washington 1940, s. 12.

Ailesi, Osmanlı Devleti'ne faizle borç para veren Galata sarraflarından Fransız asıllı, Paris ve Londra'da ortakları bulunan ve bir müddet sonra Dersaadet Bankası'nı kuracak olan Jacques Alleon aracılığıyla da Osmanlı Devleti'yle iletişime geçmiştir. Yine *Doğu'nun Rothschildleri* olarak anılan Camondo Ailesiyle de iş ilişkileri bulunmaktadır. Yahudi liderler İstanbul'a geldiklerinde Camondo tarafından karşılanır ve misafir edilirdi.³

Rothschild Ailesi'nin Osmanlı Devleti ile olan ilk ciddi teması, Yunanistan'ın ödemek zorunda olduğu tazminatla alakalıdır. 1832'de bağımsızlığına kavuşan Yunanistan, Osmanlı Devleti'ne ödemek zorunda olduğu parayı, % 5 faizle, Rothschildlerden borç almıştır. Alınan meblağ, Yunanistan adına, Rothschild Ailesi tarafından Osmanlı Devleti'nin hesabına geçirilecekti. Bu işlemleri yapmak için Aile tarafından Nathaniel de Rothschild görevlendirilmiştir.⁴

Rothschildlerin tazminata ilişkin izleyecekleri yöntemi Avusturya Elçiliği, Osmanlı yetkililerine haber vermiştir. Bu bilginin, Avusturya vasıtasıyla gelmesinin Prens Metternich'le ilgisi vardır. Prens Metternich bu sıralarda Osmanlı Devleti'nin hayırhâhı olduğu gibi Rothschild Müesseselerinin Viyana Şubesi'nin başındaki Salomon Mayer de Rothschild ile uyum içinde çalışmaktadır ve Prens Metternich, Rothschild Kardeşlere 1818'de soyluluk (von) unvanı vererek, onların Avrupa'da sosyal hayatın içine dahil olmalarını sağlamıştır.⁵

Nihayet beklenen Rothschild, 1834 yılında İstanbul'a gelmiştir.⁶ Tazminat poliçelerini getiren Rothschild Ailesi'nden, Nathaniel de Rothschild'dir. Sadrazam Mehmet Emin Rauf Paşa tarafından kaleme alınan bir belgeye göre Rothschild'in İstanbul'a indiğine dair haberi, Osmanlı Hükümeti'ne, elçilerin, Padişahın huzuruna çıkışlarında tercümanlık yapan ve İngiltere ile ilgili politika işlerinde görüşlerine başvurulmuş Sisam Kapı Kâhyası İstefenaki Vogorides Bey

3 Moshe Sevilla-Sharon, *Türkiye Yahudileri*, İletişim Yay., İstanbul 1992, s. 93.

4 *BOA, HAT*, No: 1218/47718.

5 Nora Şeni, *Oryantalizm ve Hayırseverliğin İttifakı*, (Çev. Elif Ertan), YKY, İstanbul 2009, s. 88.

6 *The Monthly Chronicle*, IV, July-December 1839, Longman, Orme, Brown, Green and Longmans, Paternoster-Row, London 1839, s. 68.

vermiştir. Sadrazam Mehmet Emin Rauf Paşa'nın, devlet belgelerinde, Rothschild Ailesi'ni ilk defa tanııtma biçimi açısından da ilginç olan belgenin tam metni şudur:

İstefanaki kulları nezd-i çâkerîye gelüb filasl Yahudi cinsinden ve İngiltere tebaasından olub ancak mâl-i Karûn sahabeti cümle düvele külliyyetlü ikraza iktidar-ı maliyesi cihetiyle bilcümle krallar tarafından nişanlar ve rütbelere mazhar olan Rothschild nam efrencîn oğlu çend-ruz akdemce Dersaadet'e gelmiş ve Bec tarafından mürûr ile ol tarafdâ mukîm Devlet-i 'Aliyye Maslahatgüzârı Mavroyani tarafından mersûm İstefanaki kullarına bir kıt'a tarifnâme kâğıdı alıb getirmiş ve kendisiyle Salı günü Fener'de olan hanesine gelib görüşmek arzusuyla haber göndermiş idüğü ve bu Frenc tacirinin Dersaadet'e gelmesi mahsus Yunan tarafından tediyesi meşrû olan akçenin verilmesi memuriyetine mebni olduğu ve bazı efrenc tercümanlarının ağızlarına nazaran meşrû olan hududa dair el-hâletü hâzihi tarafeyn-i muhaddıdları arasında cereyan eden nizalar ref' ve kat' olunmadıkça akçe veremeyeceği lakırdısı meydanda var ise de sıhhat-i keyfiyeti tacir-i mesfûr ile ledelmülâkat takrir ve sohbetinden tahkik eyledikten sonra ma'lûm olacağı ihbarını çâkerlerine ifade etmiş olduğu ifadesine ictisar olundu efendim.⁷

Bu belgeye göre;

- a. Bazı elçilik tercümanlarının söylediklerine göre, Rothschild'in İstanbul'a gelmesinin nedeni, Yunanlıların hudut meselesinden dolayı vermek zorunda oldukları meblağı ödemektir. Bununla beraber yine tercümanların ifadesine bakılırsa, sınır konusundaki ihtilaflar son bulmazsa, Rothschild'in parayı vermeyeceği de söylenmektedir.
- b. Rothschild, o sırada Viyana'da Maslahatgüzar olan Yanko Mavroyani'nin referansını taşıyordu ve İstefenaki Bey'le görüşmek istiyordu.
- c. İstefenaki, bu söylentinin mahiyetini Rothschild'le, konuştuktan sonra ortaya çıkaracağını Sadrazama ifade etmiştir.

7 BOA, İ.HR, No: 332/21362. Başbakanlık Osmanlı Arşivi Katalogu'na göre arşiv çalışanları belgeyi sehven 29 Zilhicce 1270/22 Eylül 1854 olarak tarihlendirmişlerdir.

- d. Nathan Mayer de Rothschild, *mâl-ı Karûn sahibi* olup, devletlere yüklü miktarlarda borç verebilmeye muktedirdir ve bu yüzden krallar tarafından kendisine nişanlar, rütbeler takdim edilmiştir.

İngiltere tebaasından olup ancak mâl-i Karûn sahabeti cümle düvele külliyetlü ikraza iktidar-ı maliyesi cihetiyle bi'l-cümle krallar tarafından nişanlar ve rütbelere mazhar olan Rothschild nam efrencin oğlu ifadesinden İstanbul'a gelen Rothschild'in babası, İngiltere tebaasından olup Yahudi'dir. Burada kastedilen *mal-ı Karûn sahibi* Rothschild, Nathaniel de Rothschild'in babası Nathan Mayer de Rothschild'dir (1777-1836). Osmanlı Devleti ile temasa geçen ilk Rothschild olan Nathaniel de Rothschild (1812-1870), 2 Temmuz 1812'de İngiltere New Court'da doğmuştur. Nathan Mayer de Rothschild ile Hannah Barent Cohen'in üçüncü oğludur. Kardeşi Anthony ile birlikte Strasbourg Üniversitesi'nden mezun olmuş, 1842'de kuzeni Charlotte ile evlenmiştir.⁸

Sadrzamanın, *Karûn* kadar zengin dediği Rothschild Ailesi'nin temsilcisi, İstanbul'a gelişinden bir süre sonra yanında İngiltere Elçiliği Tercümanı Pisani olduğu halde, 10 Mart 1834'te Reisülküttap Yozgatlı Mehmet Akif Efendi ile görüşmüştür. Görüşmede Rothschild, Yunanlar tarafından verilmesi gereken tazminatı Osmanlı Devleti'nin antlaşmayı imzalayan devletlerden de talep edebileceğini beyan etmiştir. Fakat bu devletler nezdinde kendilerinin muteber olduğunu ve bu yüzden ödemeyi kendilerinin yapacaklarını söylemiştir. Bundan yararlanarak, Osmanlı Devleti ile ilişki kurmak istediklerini de ilave etmiştir. Tazminatı ödeme hususunda, Yunan Elçisi'nin İstanbul'a gelmesini bekleyeceğini ve bu hususun kendileri için önemli olduğunu Reisülküttap Mehmet Akif Efendi'ye ifade etmiştir. O sırada, Yunan temsilcisinin İstanbul'a harp gemisi ile gelmek istediği fakat Osmanlı Devleti'nin bu isteği uygun bulmadığı da Rothschild'e aktarılmıştır. Bunun üzerine Rothschild'in bu tartışmaların dışında kalmak istediği belgenin içeriğinden anlaşılmaktadır. Sadrzaman, bu hususta antlaşmayı imzalayan İngiltere, Fransa ve Rusya ile iletişime geçilmesi için Padişah II. Mahmud'dan izin istemiş, II. Mahmud da

8 <https://family.rothschildarchive.org/people/37-nathaniel-nat-de-rothschild-1812-1870> (01/01/2017)

Reisülküttap Mehmet Akif Efendi'nin anlaşma gereği olan konularda elçiliklerle görüşmesini uygun görmüştür.⁹

Nathaniel de Rothschild, bu görüşmenin hemen ertesi günü olan 11 Mart 1834 tarihinde Reisülküttap Mehmet Akif Efendi'ye bir mektup yazmıştır. Bu mektupla o tarihe değin söz etmediği başka bir konuyu ve İstanbul'a geliş nedenlerinden birisini daha Osmanlı Devleti'ne bildirmiştir. Nathaniel de Rothschild'i İstanbul'a getiren bu mesele ise şuydu: 1828-1829 Türk-Rus Harbi sırasında, Tuna Kalleri için gerekli olan zahireyi, Viyanalı Sarraf Stametz ve ortakları temin etmişti. Rothschildlerin Viyana Şubesi ile Stametz ve ortakları arasında kuvvetli bir işbirliği vardı ve bu işi yerine getirirken Viyana'da bulunan Rothschildlerden da finansal destek sağlamışlardı. Fakat zahire temininden kaynaklanan alacağını, Stametz ve ortakları, Osmanlı Devleti'nden bu tarihe kadar tahsil edememişlerdi. Rothschild Ailesi, bu borçtan ötürü Yunanistan'ın Osmanlı Devleti'ne ödeyeceği meblağın önemli bir miktarına el koyabilirdi. Çünkü Avrupa devletler hukuku buna izin vermekteydi. Fakat Osmanlı Devleti'nin hakkaniyetine güvenmekte ve Osmanlı Hükümetinin, konuyu ele alacağını düşünmektedir. Mektuptan anlaşıldığına göre, tazminat poliçelerini teslim etmek için gelen Nathaniel de Rothschild, yol masrafı olarak gösterdiği 150 bin kuruşu da Osmanlı Devleti'ne vereceği meblağdan kesmiştir.¹⁰

Bu gelişmenin ardından Nathaniel de Rothschild'in getirdiği Yunan tazminatının, o sırada Osmanlı Devleti'nin Rusya'ya ödemesi gereken taksite dönüştürülmesi de gündeme getirildi. Bu sırada Nathaniel de Rothschild de Yunan Elçisi'nin İstanbul'a gelmesini bekliyordu. Yunan Elçisinin gecikmesi üzerine, İstanbul'dan ayrılma zamanının geldiğini düşünen Nathaniel, Yunan tazminatını Avusturya Elçisi'ne bırakarak İngiltere'ye dönmek istedi. Oysa Avusturya Elçisi, bu poliçelerle Stametz Şirketi'nin alacağını tahsil edebilirdi. Bu konularda Nathaniel'le görüşmek üzere İstefanaki Bey görevlendirildi. Nathaniel de Rothschild'le görüşen İstefanaki Bey, bu defa Rothschild'in bizzat Sultan II. Mahmud'la görüştürülmesini önerdi.

• — — — •

9 BOA, HAT, No: 1294/50275.

10 BOA, HAT, No: 1231/47985, 11 Mart 1834.

Görüşmenin gerekçesi de “*meyus gitmemek için istidası vecihle... mersûmun familyası düvel-i saire indinde muteber olub kendisi dahi Dersaadet’e Devlet-i Aliyye’ye bir hizmet edasıyla bir münasebet peyda eylemek*” şeklinde açıklanmıştır.¹¹

Saray, bu isteğe hemen olumlu cevap vermiştir. Fakat Nathaniel de Rothschild’in resmi bir hüviyetinin bulunmaması yüzünden Padişah’la görüşmesinde nasıl bir protokol uygulanacaktı? Bu sorunun çözümüne ilişkin İrade şöyledir:

Reside-i dest-i tekrîm olan işbu tezkere-i Seniyyeleriyle sened-i mezkûr mübarek ve muallâ hâkpâ-yi Hümâyûn Hazret-i Şahane’ye arz ve takdim birle manzûr-ı kerâmet-mevfûr cânib-i Padişahî buyurulmuş ve işâr buyurulduğu üzere vakı’a bu hususu Nemçe Elçisi’ne düşürmek yakışık almayacağından istizan olunan suretin icrasına mübaderet olunması ve Sarraf-ı mersûmun Perşembe günü mübarek hâkpâ-yi Hümâyûn-ı Hazret-i Şahane’ye yüz sürmesi uyamayacağından ve bi-minne Teâlâ Cuma veyahud Cumartesi günlerinden birinde olması mümkün olacağından gerek bu gün hususunun ve gerek mesela Sarraf-ı mersûm geldiği takdirde Devletlü Reis Efendi Hazretleriyle Divan-ı Hümâyûn Tercümanı Esrar Efendi bendelerinin ve İstefanaki Bey’in gelmeleri dahi lâzım mıdır? Ve bunlar dahi geldikleri halde Sarraf-ı mersûmun bir elçi veyahud devlet memuru olmadığına ve Miloş’un Kâhyası geçenlerde bu teklifden vareste olarak geldiğine binaen bunun dahi yalnız İstefanaki Bey ile Kâhya-yı mersûm misillu teklifsiz Cuma ve Cumartesi günlerinden birinden hâk-pây-i Hümâyûn-ı Şahane’ye... olması münasib gibi mübarek hatır kerâmet-mezahir Hazret-i Zıllıllahî’ye layih ve sahh olmuş olduğundan bu keyfiyetin dahi Devletlü Serasker Paşa Hazretleriyle bilmüzakere nasıl karar verilir ve tensib olunursa ol vecihle icrası mukteza-yı İrade-i Seniyye’den bulunmuş olmağla iktizasının icrası babında emr ü ferman hazret-i menlehü’l-emrindir.¹²

1830’lu yıllarda Avrupa’nın en önemli merkezlerinde faaliyeti bulunan Rothschild Ailesi’nin, bu yıllarda Osmanlı Devleti ile önemli ticari ilişkisinin olmadığı yukarıdaki belgelerden açıkça anlaşılmaktadır. İngiltere maliyesini elinde tutan Rothschild Ailesi aynı dönemde

11 BOA, HAT, No: 917/39968.

12 BOA, HAT, No: 917/39968.

Fransa, Rusya, Avusturya, Prusya, Yunanistan ve Güney Amerika'da bağımsızlıklarını yeni kazanan devletlere borç vermektedir.¹³ Hem siyasal hem de mâlî açıdan büyük hedefleri olan Ailenin, Osmanlı Devleti ile ilişkilere ilgisiz kalması düşünülemezdi ve öyle de oldu. Yunanistan'ın ödeyeceği tazminat bahane edilerek, Nathaniel de Rothschild İstanbul'a geldi ve Sultan II. Mahmud'la görüşmeye muvafak oldu. Hükümetlerle, iyi ilişkiler kurmayı başlıca prensip olarak kabul eden Rothschild Ailesi için Sultan'la yapılacak bir görüşmenin ne denli önemli olduğu ortaya çıkar.

Nathaniel de Rothschild Sultan II. Mahmud'un Huzurunda

Sultan II. Mahmud, hem tazminat meselesine hem de Nathaniel de Rothschild'le görüşmeye dair düşüncelerini yukarıda tam metni verilen Hatt-ı Hümayûn'da belirtmiştir. II. Mahmud, Nathaniel de Rothschild'le görüşecekti fakat bazı prosedürlerin yerine getirilmesi de uygun olacaktı. Birincisi; Padişah, Perşembe günü meşguldü. Cuma veya Cumartesi günleri görüşmek mümkündü. İkincisi; görüşmede, Reisülküttap Mehmet Akif Efendi ile Divan-ı Hümayûn Tercümanı Halil Esrar Efendi¹⁴ ile İstefenaki Vogorides Bey de bulunacaklar mıydı? Üçüncüsü; Sarraf Rothschild, bir elçi yahut devlet memuru olmadığına göre, daha önce Sırp Kralı Miloş'un Kâhyası ve 1835 Sırbistan İhtilâli'nin liderlerinden Avram Kâhya gibi teklifsiz, hiçbir protokol olmadan Cuma veya Cumartesi günlerinden birinde kabulü uygundu. Padişah'ın, bu maddelerin Sadaret ve Seraskerlik arasında yapılacak görüşmelerden sonra kararlaştırılmasını istediği belgeden meydana çıkmaktadır.

Sultan'ın yukarıda gösterilen iradesinin alınmasından hemen sonra Sadrazamla, Serasker Hüsrev Paşa'nın bir araya gelip, Nathaniel de Rothschild'in Padişah'ı hangi gün ve yanında kimler bulunduğu halde, ziyaret edeceği hususunda müzakere ettikleri anlaşılmaktadır.

• — — — •

13 Jacques Attali, *Yahudiler Dünya ve Para*, (Çev. Berna Günen), 2. Baskı, İstanbul 2014, s. 298.

14 Divan-ı Hümayûn Tercümanı Halil Esrar Efendi, için bkz. Sezai Balcı, *Babîâlî Tercüme Odası*, Libra Kitap, İstanbul 2013, s. 157-169.

Müzakere neticesi aşağıdaki yazıyla Saray'a gönderilmiş ve cevabı hemen alınmıştır:

Sarraff Rothschild'in Perşembe günü hâkpâ-yi Hümâyûn-ı Hazret-i Şahane'ye yüz sürmesi uyamayacağından Cuma veyahud Cumartesi günlerinden birinde olması mümkün olacağı ve Saadetlü Reis [Mehmet Akif] Efendi Hazretleriyle Tercüman [Halil Esrar] Efendi bendeleri ve İstefenaki Bey kulları beraber bulundukları halde elçi ve devlet memuru makamında tutulması gibi anlaşılacağına nazaran Miloş'un Kâhyası misillu yalnız mumaileyh İstefenaki Bey kullarıyla teklifsizce... Hâkpâ-yi âlî olması sureti mübarek hatır-ı kerâmet-i Hazret-i Habibullah ile insafiyakaten hilâfet kebrî olan Zât-ı Şevketmeâb-ı Hazret-i Zıllullahî'nin işbu irade-i isabet-âde-i mülûkâne mahza-kerâmet ve vakı'a onların beraber bulunmasıyla mersûm elçi ve devlet memuru yerine konulmuş gibi anlaşılacağı cihetle münasib olmayacağı rehin-i bedahet ve bu bâbda Devletlü Serasker Paşa Hazretleriyle dahi lede'l-muhabere ol-vecihle saha-pirâ-yı südür olan İrade-i Seniyye-i Şahane tamam-ı kerâmet ve isabet olduğu cihetle mersûmun Miloş'un Kâhyası gibi fakat İstefenaki Bey kullarıyla getirilmesi münasib olacağını Serasker-i müşarünileyh Hazretleri dahi beyan ve irad etmiş olduğundan ve mersûm Yahudi milletinden olması cihetiyle Cumartesi günü ayinleri iktizasınca uyamayacağından bi-minne-teala Cuma günü sabahleyin uymadığı halde mir-i mumaileyh kullarıyla beraber atabe-i aliyâ-yı cihandarî yüz sürmesi hususunda her ne vecihle İrade-i Seniyye-i Şahane şeref-südür buyurulur ise işârı mütevakıf-ı himem-i behiyyeleridir efendim.¹⁵

Osmanlı yöneticileri için bir sorun haline gelen ziyarette uygulanacak yöntem, yine Padişah'ın istediği biçimde çözülmüştür. Nathaniel de Rothschild'in, Reisülküttap Mehmet Akif Efendi, Divan-ı Hümâyûn Tercümanı Halil Esrar Efendi ve İstefenaki Vogorides Bey'le huzura çıkmaları elçi ve devlet memurlarına uygulanan bir protokol kuralı olduğu için doğru olmazdı. Daha önce de ifade edildiği gibi özerkliğini kazanan Sırp Krallığı'nın Kâhyası Avram Petroniyeviç'e yapıldığı gibi, sadece İstefenaki Vogorides Bey beraberinde bulunduğu halde, teklifsizce Padişahla görüşmeleri hükümet tarafından da uygun bir çözüm olarak görüldü. Padişah Cuma veya

• — — — •

15 BOA, HAT, No: 647/31735.

Cumartesi günü görüşebileceğini yazmıştı. Hükümet, bu hususta Nathaniel de Rothschild'in Musevi olduğunu hatırlayarak bugünün *ayinleri iktizasınca* uyamayacağını, Cuma günü sabahının uygun olduğunu Saray'a bildirmiştir. Padişah, hükümetin bu teklifinden sonra *Cuma günü sabahleyin mersûmun mir-i mumaileyh kullarıyla maan atabe-i aliya-yı şahaneye yüz sürmek üzere bu tarafa irsalini* istemiştir.

Sultan II. Mahmud'la Nathaniel de Rothschild'in görüşmesinin ayrıntılarına dair elimizde belge bulunmamaktadır. Bununla birlikte İngiltere'de yayınlanan *The Monthly Chronicle* serisinde, Nathaniel de Rothschild'in Sultan'ı gizli bir şekilde ziyaret ettiği ve ziyaretin asıl maksadının 36 çeşit gümüş paranın kullanıldığı¹⁶ Osmanlı ülkesinde yapılması düşünülen para reformuyla ilişkili olduğu ifade olunmaktadır.¹⁷ Fakat bu niyet, elimizde bulunan Osmanlı belgelerine yansımamıştır.

2. Islahat Fermanı'nın Hazırlanışı Sırasında Mayer Alphonse de Rothschild İstanbul'da

Kırım Savaşı'nı sona erdirecek olan, Paris Konferansı toplanmadan önce Osmanlı Devleti, Islahat Fermanı'nı ilân etmiştir. Fermanın yayınlanmasından önce, Rothschild Ailesi fertlerinden Mayer Alphonse de Rothschild (1827-1905), İstanbul'a gelmiştir. Dördüncü rütbeden Mecidi Nişanı tevcih edilen Mayer Alphonse de Rothschild,¹⁸ Sultan Abdülhamid devrinde Filistin'de arazi satın alarak

• — — — •

16 Rifat Önsoy, *Mali Tutsaklığa Giden Yol: Osmanlı Borçları, (1854-1914)*, Ankara 1999, s. 23.

17 *The Monthly Chronicle*, IV, July-December 1839, London 1839, s. 68.

18 *BOA, A. DVN. MHM*, No: 11/71, 20 L 1270/16 Temmuz 1854. Sultan Abdülmecid tarafından Mayer Alphonse Rothschild dışında kardeşi Gustave Samuel de Rothschild'e; Kırım Savaşı sırasında 1855 yılında Rothschild Ailesi'nden alınan borçtan sonra Ailenin Paris, Londra, Napoli ve Frankfurt'ta bulunan on mensubuna Mecidi Nişanı tevcih edilmiştir. *BOA, İ. HR*, No: 132/6752, leff 1; *BOA, HR. TO*, No: 421/7, leff 1-3, 1855; *BOA, HR. SFR.3*, No:28/3, 1856; *BOA, İ. HR*, No: 134/6919, leff 1, 22 Haziran 1856; *BOA, İ. HR*, No: 134/6919, leff 2, 2 M 1273/2 Eylül 1856; *BOA, İ. HR*, No: 136/7035, leff 1, 19 Eylül 1856; *BOA, A. DVN. MHM*, No: 19/31, Evasıt-ı Safer 1273/Ekim 1856; *BOA, A. DVN*, No: 119/88, 11 CA 1273/7 Ocak 1857.

İsrail'in temellerini atan Baron Edmond James de Rothschild'in ağabeyi, Rothschildlerin Fransa kolunu kuran James'in en büyük oğludur. 1848'de Ailesinin işlerini ABD'ye taşımıştır. 1857'de kuzeni Leonara (1837-1911) ile evlenmiştir. Babasının ölümü üzerine Rothschild Frères'in başına geçmiştir. 1870-1871 Fransa-Almanya Savaşı'nda Fransız ordusunu finanse etmiştir. Sanata da eğilimi olan Alphonse 1885'te Paris Güzel Sanatlar Akademisi üyeliğine seçilmiştir. 1905'te ölmüştür.¹⁹

Mayer Alphonse, 1856'da İstanbul'da bulunduğu esnada, Rothschildlerin Vekili Horace de Landau ile birlikte Padişah Abdülmecid ile görüşmek istemiş ve bu isteği kabul edilmiştir. Fakat kabulün hangi gün gerçekleşeceği hususunda belirsizlik olmuştur. Bu defa Sadaret, bu günü öğrenmek için, 23 Ocak 1856 tarihli, şu yazı ile Saray'a başvurmuştur:

Meşhur Sarraf Rothschild'in oğlu Baron Alphonse Rothschild bu defa Dersaadet'e gelmiş olduğundan kendisinin bir müddetten beri bu tarafta bulunup Devlet-i 'Aliyye'ce hüsn-i hizmeti meşhûd olan adamları Mösyö Landau ile beraber ba'is-i iftiharları olmak üzere Huzur-ı Hümâyûna... şeref-i alem-pehasına nailiyetleri rehin-i müsaade-i Seniyye-i Cenâb-ı Mülûkâne buyrulduğu halde hangi gün Mabeyn-i Hümâyûn-ı Hazret-i Şehinşahî cânib-i alisine azimetleri hususunda her ne vecihle emr ü ferman-ı Cenâb-ı Şehriyârî müteallik ve şeref-sudûr buyrulur ise mantuk-ı münifi icra olunacağı beyanıyla tezkere-i Senaverî tekrîm kılındı efendim.²⁰

Bu isteğe, Saray'dan ertesi günü yani 24 Ocak'ta aşağıda tam metni görülen cevap verilmiştir.

Reside-i dest-i tazîm olan işbu tezkere-i samiye-i asâfâneleri manzûr-ı meâl-i mevfûr Cenâb-ı Padişahî buyrulmuş ve mumaiyleh Baron Alfons Rothschild'in mumaiyleh Mösyö Landau ile beraber işbu Pazar gününde saat beş kararlarında Mabeyn-i Hümâyûn-ı Şahane cânib-i âlisine azimetleri müteallik ve şeref-sudûr buyrulan emr ü

• — — — •

19 <https://family.rothschildarchive.org/people/47-mayer-alphonse-alphonse-de-rothschild-> (03/03/2017).

20 BOA, A. AMD, No: 66/40, 15 CA 1272/23 Ocak 1856; BOA, İ. HR, No: 127/6435, 15 CA 1272/23 Ocak 1856.

İrade-i Seniyye-i Hazret-i Şehriyârî iktiza-yı celilinden bulunmuş olmakla ol-bâbda emr ü ferman hazret-i veliyyü'l-emrindir.²¹

Şu halde, Alphonse de Rothschild ve yanında Vekili Horace de Landau bulunduğu halde, Sultan Abdülmecid'le görüşme, 27 Ocak 1856 Pazar günü, saat 5'te gerçekleşecektir.

Alphonse de Rothschild'in, İstanbul'da resmi belgelere yansımayan görüşmelerinin de olduğu anlaşılmaktadır. Polonya'nın milli şairi, Adam Mickiewicz'in Sekreteri olduğunu söyleyen Fransız Armand Levy'nin hatıraları bu bakımdan açıklayıcıdır. Armand Levy de Kırım Savaşı sırasında, Piemonte'nin yaptığı gibi Musevilerden bir askerî birlik oluşturarak, cepheye göndermek fikrindedir. Bu sırada, İstanbul'da bulunan ve Mason olan Mayer Alphonse de Rothschild ve Horace de Landau ile müzakerelerde bulunur ve onlardan yardım alır.²²

İmparatorluğun Liberal Yılları adlı esere göre, Alphonse de Rothschild'in Islahat Fermanı'nın ilân edildiği günlerde İstanbul'da bulunmasının nedeni bir banka imtiyazı elde etmektir.²³ Fakat bu sıralarda *Yahudilerin Kralı* olarak anılan Rothschild Ailesi'nin banka kurmanın dışında yapacağı başka işlerinin de olduğu anlaşıyor. Yukarıda, Armand Levy'nin Musevi Ordusu kurmak için girişimlerinden söz edilmişti. Bunun gibi Mayer Alphonse de Rothschild, Fermanın ilanının ertesi günü, Osmanlı Musevi önderlerini toplamış ve onlara Islahat Fermanı'nın ilanından sonra izleyecekleri yolu göstermiştir.²⁴ Alphonse Rothschild'in katıldığı bu toplantıyı organize eden kişi ise Albert Cohn'du. İstanbul'daki Yahudi ileri gelenlerine *Türkiyeli din kardeşlerimizin ahlakî ve toplumsal durumlarını yükseltmenin yollarını araştırmak ve onları Sultan Hazretlerinin yaptığı hayırlı işlere daha lâayık hale getirmek* şeklindeki çağrısı yapan ise Alphonse de

21 BOA, İ. HR, No: 127/6435, 16 CA 1272/24 Ocak 1856.

22 Ladislas Mickiewicz, Adam Mickiewicz, *Sa Vie et Son Ouvre*, Paris 1888, s. 318-319.

23 Kuntay Gücüm, *İmparatorluğun "Liberal" Yılları (1856-1870)*, Tarih Vakfı Yay., İstanbul 2015, s. 117.

24 Şeni, *age*, s.78; Nurdan İpek, *Selanik ve İstanbul'da Yahudi Bankerler*, Yeditepe Yay., İstanbul 2011s. 71.

Rothschild'di.²⁵ Alphonse de Rothschild'in Yahudi ileri gelenleriyle bu toplantıyı yapmasının bir başka sebebi de Islahat Fermanı'nın ilanından üç gün sonra Balat semtinde Yahudilere atılan bir kan iftirası saldırısıydı. Bu saldırılara Ermeni ve Rumlar da katılmıştı.²⁶ Belgelere göre, Rothschild'in Sultan Abdülmecid'le görüştüğünden sonra Kudüs'e gitmiştir.²⁷

3. 1876 Yılında Yapılan Ziyaret

Rothschild Ailesi fertlerinden birinin Haziran 1876'da İstanbul'a yaptığı ziyaret şimdilik sadece *Sabah* gazetesine konu olmuştur. Gazetenin 15 Haziran 1876 tarihli nüshasında "Meşhur Rothschild'in oğlu bu defa zatına mahsus olan vapurla Napoli, Messina, Pire ve Selanik'den geçerek Pazar günü buraya gelmiştir" denilmektedir.²⁸ Söz konusu haberde göre vapur güzergâhı Napoli'den başladığına göre İstanbul'a gelen Rothschild'in Napoli Grubu'na mensup olduğu anlaşılmaktadır.

4. Sultan II. Abdülhamid-Baron Rothschild Görüşmesi

Sultan II. Abdülhamid döneminde Osmanlı Devleti'nin Filistin'le ve Rothschildlerle olan ilişkisi daha çok Parisli Baron Edmond James de Rothschild (1845-1934) etrafında gelişmiştir. Edmond, 1877'de Wilhem Carl von Rothschild'in kızı olan Adelheid von Rothschild (1853-1935) ile evlenmiştir. Edmond de Rothschild, diğer iki kardeşinin aksine bankacılıkla ilgilenmemiş, gençliğinden beri sanata ilgi duymuş, koleksiyoncu biriydi. Özellikle Rusya'da Yahudilere

25 Aron Rodrigue, *Türkiye Yahudilerinin Batılılaşması*, (Çev. İbrahim Yıldız), Ayraç Yay., Ankara 1997, s. 65.

26 "Ottoman Empire", *EJ*, IV, Second Edition, New York 2007, s. 530.

27 *BOA, A. MKT. UM*, No: 226/70, 23 C 1272/1 Mart 1856; *BOA, HR. MKT*, No: 138/28, 27 C 1272/5 Mart 1856.

28 *Sabah*, No: 106, 15 Haziran 1876, s. 1'den aktaran Filiz Ferhatoğlu, *Sabah Gazetesinin (1876-1877) İnceleme Açıklamalı İndeks ve Seçilen Metinlerin Latin Harflerine Aktarımı*, (Yıldız Teknik Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul 2012, s. 875.

uygulanan pogromla birlikte bütün ömrünü ve servetini din ve ırkdaşlarının refahına harcamıştır. Bu bakımdan Yahudiler arasında *hayırsever* ve *Yishuv'un Babası* (*Avi ha-Yishuv*) olarak anılmıştır.

Edmond James de Rothschild, Rusya'dan gelen Yahudiler için ilk önce Filistin'de 'Uyun el-Kara (Rishon le-Zion), daha sonra Zikhron Ya'akov (Zemarin) ve Ekron el-Betty (Mazkeret Batya) kolonilerini kurarak Filistin'de toprak satın almaya başlamıştır. Theodor Herzl'in aksine o *sessiz yerleşimi* savunmuştur. Kolonilerine Fransa'dan Versailles ya da Montpellier diplomalı doktor, hekim, mühendis gibi pek çok uzman getirtmiş, bataklıkları kurutmuştur. 1900 yılında kolonilerini JCA'ya devrettiği zaman 250 bin dönümden oluşan 12 yerleşim birimine 14 milyon frank harcamıştı. Osmanlı idaresindeki Filistin'i ve kolonilerini 1887, 1893, 1899 ve 1914 yıllarında dört defa ziyaret etmiştir. Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra da Filistin'de şarap endüstrisinin oluşumunda önemli katkıları olduğu gibi Filistin Elektrik Şirketi'nin sponsorluğunu yapmış, Hebrew Üniversitesi'ni kurdurmuştur. 1923'te Filistin Yahudi Kolonizasyon Birliği'ni (Palestine Jewish Colonisation Association/PICA) oğlu James'in başkanlığında yeniden organize etmiştir. Golan, Havran ve Samaria'da yeni yerleşim birimleri kurmuştur. 1925'te Filistin'i son defa ziyaret etmiş ve 1934'te ölmüştür. Öldüğünde 30 yerleşim biriminde 500 bin dönümden fazla arazi satın almıştı. 1954 yılında eşiyle kendisinin Paris Père Lachaise Mezarlığı'ndaki naaşları, Zikhron Ya'akov (Zemarin) yakınlarındaki Ramat ha-Nadiv'e nakledilmiştir. 1954'teki mezar nakil töreni sırasında Weizmann ve David Ben-Gurion'un yaptıkları konuşma Edmond James de Rothschild'in İsrail ve Siyonizme olan hizmetlerini özetlemektedir: *Kimse ondan daha fazla İsrail'e hizmet etmemiştir.*²⁹

Elimizde bulunan belgelerden ortaya çıktığına göre, Rothschild Ailesi fertlerinin başka bir ziyareti de II. Abdülhamid devrinde gerçekleşmiş ve 1888 yılına tesadüf etmiştir. Bu tarihte Sultan Abdülhamid, Baron Rothschild görüşmesi Beyoğlu'nda çıkan *Moniteur Européen* gazetesi tarafından tespit edilmiştir. Gazetenin, 30 Temmuz 1888 tarihli haberine göre, görüşme şöyle cereyan etmiştir.

• — — — •

29 Getzel Kressel, "Rothschild, Baron Edmond James De", *EJ*, XVII, Second Edition, New York 2007, s. 491-492.

Baron Rothschild ile kerimesi dün Talya vapuruyla Dersaadet'i terk eylemişlerdir. Talya Vapuru Pire'ye uğrayıp sonra Ancona ve Marsilya'ya gidecektir. Baron Rothschild'in geçen Cuma selamlığından sonra [27 Temmuz 1888] Yıldız Sarayı Hümâyûnu'nda gördüğü iltifat Hazret-i Cihanbânî ve huzûr-ı Hümâyûn'a kabulden fevkalgaye mahzûz olduğu temin ediliyor. Zât-ı Hazret-i Padişahî Baron ile bir saat kadar müddet mülakat ederek envai ...bulunmuştur ve Anadolu şimendiferlerinin Baron tarafından teşkil edilecek bir heyet-i sarrafiye tarafından inşa arzusunu dermiyân buyurmuşlardır. Bu arzu-yı Cihanbanî Mösyö Rothschild'ce büyük mahzûziyeti celbetmiş olup mumaileyh tedkik-i keyfiyet edeceğini vaad eylemiştir. Baron'un mazhar olduğu envai iltifatlardan başka avdeti esnasında Zât-ı Hazret-i Padişahî kendisine bilhassa imâl ettirilmiş on bin aded sigara hediye buyurmuşlardır.³⁰

Bu belgeden anlaşıldığına göre, Sultan ile Rothschild'in görüşmesi, 27 Temmuz Cuma günü, öğleden sonra gerçekleşmiştir. Bir saatlik ziyaret esnasında II. Abdülhamid, Anadolu Demiryollarının yapım işinin Rothschildler tarafından üstlenilmesini teklif etmiştir. Yakın zamanda, Amerika Birleşik Devletleri'nde demiryolları yapımı işine girişen Aile'nin, teklife yanaşmadıkları sonraki gelişmelerden meydana çıkmaktadır. II. Abdülhamid'in, hususi olarak imâl ettirdiği on bin sigarayı Rothschild'e hediye etmesi de manidardır.

Sultan Abdülhamid'i ziyaret eden ve bir o kadar iltifata mazhar olan Rothschild, kaynakların ismini belirtmemesine rağmen muhtemelen Edmond James de Rothschild'dir. Baron Edmond James de Rothschild'in 1928'de bir biyografisini yazan David Druck'un eserinde Baron Edmond'un 1888 yılında yaptığını söylediği bir şark seyahatinden söz edilmektedir. Buna göre Edmond eşi ile birlikte bir Türkistan gezisi plânlamıştır. Dönüş güzergâhı Türkistan, İran ve İstanbul yoluyla Fransa olacaktı. Gezinin ayrıntılarından söz edilmektedir. Baron Edmond, geziye planladığı gibi başlamıştır. Druck, bu geziyle ilgili tek bir ayrıntıya yer vermiştir. O da Baron, Eylül 1888'de Odesa'da Siyonist liderlerle görüşmüş, 17 Eylül'de de Türkistan'a gitmek üzere ayrılmıştır.³¹

• — — — •

30 BOA, Y. PRK. TKM, No: 12/38, 30 Temmuz 1888.

31 David Druck, *Baron Edmond Rothschild The Story of A Practical Idealist*, New York 1928, s. 133, 137.

Bu ziyaretten hemen sonra, Yeni Osmanlılar Hareketinin ileri gelen isimlerinden Ebüzziya Tevfik, *Takvim-i Ebüzziya*'da, Rothschildlerin servetinin menşeiini anlatan bir yazı kaleme almıştır. Tevfik'e göre, Rothschildlerin büyük servetlerinin kökeni, Waterloo Muharebesi'nin sonucunu erkenden öğrenip, borsada kazandıkları para değildir. Yine söz konusu serveti, ticari sırlar için kullandıkları, posta güvercinleri ile açıklayanlar da yanılmaktadırlar. O'na göre Rothschildlerin zenginliği, Almanya'daki Prenslerin servetlerine dayanmaktadır. Napolyon Savaşları sırasında, bazı Alman Dükaları ve Prensleri servetlerini Rothschild'e teslim etmişlerdir. Dönüşlerinde, aradan pek çok zaman geçtiğini için Prenslerin ve Dükaların pek çoğu vefat etmiştir. Rothschild, yaşayanlara da savaş sırasında ziyan ettiğini söylemiş, ölenlerin mirasçılara da paralarını iade etmemiştir. Ebüzziya Tevfik'e göre, Rothschildlerin servetinin menşei bu idi.³²

Rothschild Ailesi ile ilk defa görüşen Osmanlı Sultanı II. Mahmud'du. II. Mahmud, Nathaniel de Rothschild ile bir Cuma günü sabahı görüşmüştür. Sultan II. Abdülhamid'in Baron 27 Temmuz 1888'deki görüşmesi de Cuma selamlığından sonra gerçekleşmiştir. Sultan Abdülhamid'in ünlü Siyonist Herzl ile olan görüşmesi de 4 Temmuz 1902'de yapılmıştır. Herzl görüşmesi de Cuma selamlığından sonra olmuştur. Her iki Osmanlı sultanının da Yahudi liderle olan görüşmesi, Cuma gününe tesadüf etmiştir.

5. Baron Rothschild 1897'de İstanbul'da

Elimizde bulunan belgelere göre, içinde Baron Rothschild ile Baron Brückel'in bulunduğu Trieste'den yola çıkan hususî bir yat, 9 Eylül 1897'de Çanakkale Boğazı'nda görülmüştür. Vapur, Avusturya beylik sancağını taşıdığı için Çay Ağzı mevkiinde Boğaz Muhafızı tarafından durdurulmuştur. Vapur hakkında hem Tophane Müşirliği ve Avusturya Sefareti'nden bilgi alınmıştır. Vapur her ne kadar beylik sancağı taşıyorsa da mezkûr bayrağın çekilmesi yat kulübüne mahsus bir imtiyaz olduğunun anlaşılması üzerine söz konusu yatın boğazdan geçişine izin verilmiştir. Baron Rothschild'in Çanakkale

32 Haydar Kazgan, *Osmanlı'da Avrupa Finans Kapitali*, Yapı Kredi Yay., İstanbul 1995, s. 194.

Boğazi’ndan geçişine ilişkin, Tophane Müşirliği, Hariciye Nezareti ve Sadaret arasındaki yazışmaların ivedilikle yapıldığı ortaya çıkmaktadır. Buna tüm yazışmalar Sultan’ın iradesi de dahil olmak üzere elden takip edilmiştir.³³ Çanakkale’den İstanbul’a gelen Rothschildlerin yatı buradan Odessa’ya gitmiştir. Baron Rothschild’in 6 Ekim 1897’de buradan döneceği, Sadrazam Said Paşa’nın 5 Ekim 1897 tarihli Hariciye Nezareti’ne gönderdiği yazıdan anlaşılmaktadır.³⁴

6. Baron Edmond James de Rothschild 1899’da Türkiye’de

Baron Edmond James de Rothschild’in 1899’da İstanbul’a gelişi Osmanlı belgelerine yansımamıştır. Edmond James de Rothschild’in bu ziyareti hem 1909-1920 yılları arasında Osmanlı Devleti’nin son Hahambaşısı olarak tarihe geçen Manisalı Hayim Nahum Efendi (1873-1960) ile hem de Filistin’deki kolonileriyle ilgilidir.

Baron Rothschild kolonilerini Jewish Colonisation Association’a (JCA) devretmeye giriştiği sırada 27 Aralık 1898’de eşiyle birlikte Marsilya limanından hususi yatıyla Filistin’e hareket etmiştir. 25 Ocak 1899 Çarşamba günü Hayfa’ya gelmiştir. İlk ziyaretini Rishon le-Zion’a (‘Uyun el-Kara) ardından ertesi Perşembe günü Petah Tikvah’a (Mulabbis), Cuma günü ise Ekron el-Betty (Mazkeret Batya) ile Rehovot’a yapmıştır. Ardından Rishon le-Zion’a (‘Uyun el-Kara) geri dönmüştür. Bu ziyaretinde de atlılar kendisine atlılar eşlik etmiştir.³⁵

15 yıl önce kurduğu Rishon le-Zion’daki (‘Uyun el-Kara) sinagogda Cumartesi günü yerleşimcilere bir zamanlar ancak yılanların yaşayabildiği bir yeri gerçek bir cennete çevirdiklerini” belirterek duygularını şöyle dile getirmiştir: *Ben sizin yardımınıza, yoksulluğunuzdan ya da çektiğiniz sıkıntılardan ötürü koşmadım, çünkü dünyanın pek çok yerinde de bir o kadar zor durumda pek çok kişi var. Bunu yapmamın sebebi, size baktığımda İsrail’i diriltecek insanları görmemdir ve o ideal hepimizin yüreğindeki kutsal tutkudur... Atalarımızın vatani, yuvamız*

• — — — •

33 BOA, İ. HR, No: 356/7, 28 Ağustos 1313/9 Eylül 1897.

34 BOA, HR. TH, No: 201/73, 23 Eylül 1313/5 Ekim 1897.

35 Druck, *age*, s. 160-161.

İsrail'e dönüş.³⁶ 29 Ocak 1899 günü ise Zikhron Ya'akov'u (Zemarin) ziyaret ettikten sonra Kudüs'e gitmiştir.³⁷

Kudüs'ten sonra İstanbul'a gelen Edmond James de Rothschild, 1899 yılında kendisi de bir Yahudi olan Amerikalı hayırsever ve ABD'nin İstanbul Büyükelçisi Oscar Strauss ile birlikte Hayim Nahum Efendi'nin Haydarpaşa Sinagogu'nda verdiği Yom Kippur (Kefaret Günü) vaazına katılmıştır. Bu vaazdan sonra Hayim Nahum'un İstanbul'un zengin Yahudileri arasındaki şöhreti iyice artmıştır.³⁸ Baron Edmond James de Rothschild, bu ziyareti sırasında İzmir'de kurulan Filantropik Mutfğa (Aşevi) para yardımında da bulunmuştur.³⁹

7. Baron Edmond James de Rothschild 1903'te Yeniden Türkiye'de: Şehnâme'yi Satın Alıyor

Baron Edmond James de Rothschild, 1903 yılında bir kez daha İstanbul'u ve Kos Adası'nı ziyaret etmiştir. 1903'teki bu ziyaretleri hakkında görebildiğimiz Türk belgelerinde bilgi bulunmamaktadır. Kos, 1522'de Türk idaresine girdikten sonra adaya Yahudiler iskân edilmiştir. 19. Yüzyılın ikinci yarısında adada 40 Yahudi aile yaşıyordu ve 1747'de yapılan küçük bir sinagogu vardı. 1903'de Baron Edmond Rothschild, adayı ve Yahudi topluluğunu ziyaret etmiş, adadaki Yahudi mezarlığının duvarlarını da yaptırmıştır.⁴⁰

1903 yılında Baron Edmond James de Rothschild, Türkiye ziyareti sırasında Topkapı Sarayı'nda yazma halinde bulunan *Şah Tahmasp Şehnâmesi*'ni satın almıştır. Şah Tahmasp Şehnâmesi olarak

36 Simon Schama, *İki Rothschild İsrail Devletinin Kuruluşu*, (Çev. Belkıs Çorakçı Dişbudak), Alfa Tarih Yay., İstanbul 2016, s. 21. Konuşmanın tam metni için bkz. Druck, *age*, s. 161-162;

37 Druck, *age*, s. 164.

38 Shaw, Stanford J., *Osmanlı İmparatorluğu'nda ve Türkiye Cumhuriyeti'nde Yahudiler*, (Çev. Meriç Sobutay), Kapı Yay., İstanbul 2008, s. 348-349.

39 Siren Bora, *İzmir Yahudileri Tarihi 1908-1923*, Gözlem Gazetecilik Basın ve Yayın A.Ş. Yay., İstanbul 1995, s. 58.

40 Uriel Rappaport-Simon Marcus-Yitzchak Kerem, "Kos", *EJ*, XII, Second Edition, New York 2007, s. 316-317.

bilinen eser, 1520-1544 yılları arasında Tebriz’de üç kişi tarafından yazılmıştır. 1568’de Osmanlı Hükümdarı II. Selim’e hediye edilmiştir. 759 sayfadan oluşan bu yazma eserde 258 eşsiz minyatür bulunmaktadır. Baron Edmond James de Rothschild, 1903’te İstanbul’dayken her nasılsa bu eseri elde etmiştir. Baron Edmond’un 1934’te ölümünden sonra eser, oğlu ve varisi Maurice de Rothschild’in kütüphanesinde yerini almıştır. Maurice’de ölmeden önce eseri, 1957’de New York’ta antika ticareti yapan Rosenberg & Stiebel Şirketine satmıştır. 1959 yılında Şehnâme’yi bu şirketten satın alan Arthur Houghton ise eseri yırtarak sayfa sayfa satmaya girişmiştir.⁴¹ Eserin bir sayfası 6 Eylül 2011’de rekor bir fiyatla 7,4 milyon paunda satılmıştır.⁴²

8. Rothschildlerin Yatı 1925 Yılında İstanbul’da

Elimizdeki belgeler, Rothschildlerin Türkiye’ye yaptıkları ziyaret konusunda bir müddet sükût etmektedir. Cumhuriyetin kuruluşundan sonra, Boğazlar Komisyonu’nun faaliyette bulunduğu dönemde, bir Fransız yatının Boğazdan geçerek İstanbul’a girdiği haberi alınması üzerine, Hariciye Vekili bulunan Tevfik Rüştü Aras, İstanbul’da Nusret Bey’e 9 Temmuz 1925 tarihinde şu telgrafi çekmiştir.

Kumandan forsunu hamil bir Fransız beylik yatının 4 Haziran’da Boğaz’dan geçerek İstanbul’a muvasalat eylediği İstanbul Üss-i Bahriye Kumandanlığı’nın işârına atfen Bahriye Vekâleti’nce Başvekâlet’e bildirilmiştir. Zât-ı âlîlerine bu bâbda Fransa Sefareti’nce ma’lûmât verilmiş ve İstanbul’a tevakkuf için müsaade talep edilmiş olup olmadığının kezalik Boğazlar Mukavelenâmesi’ne nazaran Boğazlar Komisyonu Riyaseti’nce bu hususta ma’lûmât mevcut olup olmadığının sürat-i işâri mercû’dur efendim.⁴³

Nusret Bey, o sırada Hariciye Vekâleti’nin İstanbul’da Der-saadet Murahhaslığı denilen bürosunun başındaydı.⁴⁴ Tevfik Rüştü

41 Ecem Özensoy, *Şah Tahmasp Şahnamesi Üzerine İnceleme*, (İTÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü Sanat Tarihi Anabili Dalı Yayınlanmamış Çalışma), İstanbul 2017, s. 1-11; Özgen Acar, “Eşsiz Başyapıt Satışta”, *Cumhuriyet*, 10 Ekim 2006, s. 10.

42 “16th Century Folia Sets Islamic Art Auction Record”, <http://in.reuters.com/article/us-sothebys-islamic-idINTRE7353LZ20110406> (03/03/2017).

43 BOA, HR. İM, No: 249/5, 9 Haziran 1341/1925.

44 Bilal Şimşir, “Ankara’nın Başkent Oluşu”, *ATAM Dergisi*, VII/20, Ankara 1991, s. 189-222.

tü'nün sorusuna cevap yazan Nusret Bey'in 10 Haziran 1925 tarihli, aşağıdaki telgrafında, söz konusu yatın Rothschildlere ait olduğundan söz edilmektedir.

Fransız Bahriyesi'nde esasen beylik yat bulunmadığı cihetle böyle bir yatın İstanbul'a gelmediği Fransa Sefareti'nden suret-i kat'iyede beyan edildiği gibi Boğazlar Komisyonu Riyaseti'nce dahi 3 Haziran'da Boğazlardan böyle bir yatın mürûruna dair bir telgraf vürûdundan başka ma'lûmât olmadığı bildirilmiş ve liman riyasetinden istihsal edilen ma'lûmâta nazaran bunun Mösyö Rothschild'e kâin hususi yat olması muhtemel bulunmuştur efendim.⁴⁵

Buna göre, 1925 yılı Haziranında İstanbul Limanı'na yanaşan ve Ankara'daki Hükümetin merak ettiği beylik yat, Rothschild Ailesine aittir. Belgede Fransız Elçiliği konu edildiğine göre bu Mösyö Rothschild'in Parisli Baron Edmond James de Rothschild olması muhtemeldir. Zira Baron Edmond, 1925 yılında eşiyle birlikte Filistin'e son ziyaretini yapmıştır.

10 Eylül 1925 tarihli *Milliyet* gazetesinin Bursa'da yayınlanan *Ertuğrul* gazetesinden aldığı bir habere göre Baron Rothschild ve ailesi fertleri, 2 Eylül 1925 gecesi *Albion* isimli yatlarıyla Mudanya'ya gelmişler ve buradan otomobille Bursa'ya gitmişler ve aynı gece geri dönmüşlerdir. Baron Rothschild'in Bursa ziyaretine ilişkin gazete haberi şudur:

Baron Roçild [Rothschild] Bursa'da

Meşhur milyarder Baron Roçild [Rothschild] ve efrâd-ı ailesi Albion ismindeki hususi yatlarıyla Eylül'ün ikinci gecesi Mudanya'ya muvasalat etmiş ve Bursa'dan gelen iki Ford otomobiliyle Bursa'yı ziyaret ederek aynı gece avdet etmişlerdir. 107 ve 108 numarada mukayyed olan bu iki otomobil sahipleri, zengin misafirden 150 lira ücret almak insafsızlığında bulunmuşlardır. "Ertuğrul"⁴⁶

45 BOA, HR. İM, No:249/5, 10 Haziran 1341/1925.

46 "Baron Roçild Bursa'da", *Milliyet*, 10 Eylül 1341/1925. Bu gazete küpüründen beni haberdar eden Koleksiyoner Özgür Sanal'a teşekkür ederim.

Sonuç

Rothschildlerin İstanbul'a yaptıkları ziyaretlerin sonuçlarını şu maddeler halinde göstermek mümkündür.

1. Rothschildler ile Osmanlı Devleti arasındaki ilişkiler 1828-1829 yıllarında cereyan eden Osmanlı-Rus Savaşında başlamıştır. Savaş esnasında Rus tehdidi altında bulunan Tuna kalelerindeki Türk ordusuna gerekli olan zahirenin finansmanı Avusturyalı Stametz-Meyer Şirketi tarafından üstlenilmiş, Rothschildler tarafından temin edilmiştir.

2. Sultan II. Mahmud döneminde Rothschildlerin temsilcisi olarak, 1834 yılında Nathaniel de Rothschild İstanbul'a gelmiştir. Nathaniel de Rothschild'in İstanbul'a geliş amacı Yunanistan'ın Osmanlı Devleti'ne ödeyeceği tazminatı teslim etmektir. Nathaniel, 1834 yılında Sultan II. Mahmut'la da görüştürülmüştür.

3. Rothschild Ailesi mensuplarıyla görüşen Osmanlı hükümdarları II. Mahmud, Abdülmecid ve II. Abdülhamid'dir. Bu görüşme ve temaslar sırasıyla 1834, 1856 ve 1888 yıllarında gerçekleşmiştir. II. Mahmud, Nathaniel; Sultan Abdülmecid, Mayer Alphonso ve Sultan II. Abdülhamid, Edmond James de Rothschild ile görüşmüşlerdir.

4. Rothschild Ailesi Baronları resmi-siyasi ziyaretleri dışında 1876, 1897, 1899, 1903 ve 1925 yıllarında da turistik ve ticari İstanbul'u ziyaret etmişlerdir.